

לרפואת והצלחת מורנו ורבנו שליט"א

גליון
המעין

שיחה זו נערכה משיחותיו של
מורינו הגה"ג רבי שלום מאיר חבון וולך שליט"א

דברים התשב"ה

ניתן להשיג את החוברת במייל amos1bennun@gmail.com
או בטלפון 054-6211070

משען ומבטח לצדיקים

ב תפלת שמונה עשרה, בברכה השתים עשרה, אנו חותמים: "ברוך אתה ה' משען ומבטח לצדיקים". שאלה מתבקשת היא: האם הקדוש ברוך הוא משמש משען ומבטח אך ורק לצדיקים? הרי נאמר (ירמיהו יז, ט): "ברוך הנבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" - משמע שכל אדם הבוטח בה', זוכה שהקב"ה נעשה מבטחו.

יתר על כן, כאשר אדם בוטח בקב"ה, הבטחון מצדיק את עצמו, כפי שנאמר (תהלים לב, ט): "רבים מכאובים לרשע, והבוטח בה' חסד יסובבנו". חז"ל דורשים במדרש ילקוט שמעוני (תהלים רמז תשב): "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' - אפלו רשע הוא, אם בוטח בה', חסד יסובבנו". מכאן שהבטחון פועל ללא תנאי של מעשים טובים.

הנאון מוילנא מסביר את הפסוק (תהלים לו, ג): "ולא יאשמו כל החסים בו". לדבריו, הפסוק אינו מדבר רק על צדיקים, אלא על כל החוסים בו - כל אדם, בכל מצב שהוא, אם רק יחסה בקדוש ברוך הוא, וישע.

מהי ההבחנה בין בטחון לחסיון? הנאון מוילנא מסביר על פי הפסוק (תהלים קיח, ט): "טוב לחסות בה' מבטח באדם". בטחון הוא כאשר מבטיחים לך שיתנו לך את הסיוע הנדרש. חסיון הוא כאשר אתה בא לחסות מעצמך, ללא הבטחה מקדמת. כאשר אדם חוסה תחת גג, הגג לא הזמין אותו - הגג מהנה בשלעצמו מחסה.

הכתוב מלמד: טוב לחסות בה' כלי הבטחה, יותר מלבטח בנדיבים שנתנו לך הבטחה. "ולא יאשמו כל החסים בו" - כל מי שיבוא לחסות תחת כנפי הקב"ה, הקב"ה יציל אותו.

הרמב"ן בספרו "האמונה והבטחון" כותב על הפסוק (תהלים לו, ג): "בטח בה' ועשה טוב". יש לשים לב שלא נאמר "עשה טוב ובטח בה'". אלו היה כתוב כך, המשמעות הייתה שרק אם אתה עושה טוב, אתה יכול לבטח בה'. אולם הכתוב אומר "בטח בה' ועשה טוב" - קדם תבטח בה', גם אם אתה עדין לא עושה טוב, והבטחון עצמו יביא אותך לעשות טוב.

החפץ חיים היה מבאר את הפסוק (איכה ג, כה): "טוב ה' לקנו, לנפש תדרשנו". לא נאמר "טוב ה' לקנו הדורשים אותו", אלא "טוב ה' לקנו, לנפש תדרשנו" - שני סוגי אנשים: ה' טוב לקנו (אלו שכבר ראויים), וכן טוב גם לנפש תדרשנו (גם למי שרק מחפש ומבקש).

החפץ חיים מביא מדרש ידוע להמחשת הענין:

מלך גזר אסור חמור על שהיה בעיר הבירה למי שאינו תושב העיר. השערים ננעלו בלילה, ומי שנתפס - נשלח לבית הסהר. יום אחד נתפס אדם זר. באשר רצו לאסור אותו, טען: "אני קרוב של המלך!"

השומרים התלבטו ולקחו אותו למעצר זמני בתנאים נוחים, עד שיכירו עם המלך. למחרת, כששאל השר את המלך על אותו אדם הטוען שהוא קרובו, בקש המלך לראותו. כשהובא לפניו, הודה האיש: "אדוני המלך, אינני קרוב שלך, אבל אמרתי שאני קרוב שלך כדי שתציל אותי!"

אמר המלך: "הואיל והוא טוען שהוא קרוב שלי - שחררו אותו!"

כך, מפרש החפץ חיים, גם אדם שאינו ראוי, אם הוא סומך על הקב"ה, הקב"ה יציל אותו, מבין שהוא נתלה בשם המלך.

אם כן, חוזרת השאלה ביתר שאת: מדוע אנו אומרים "משען ומבטח לצדיקים"? הרי הקב"ה משמש משען ומבטח לכל אדם ואדם, ולא דווקא לצדיקים בלבד.

כדי להשיב על שאלה זו, עלינו תחלה להבין את משמעות הבטויים "משען" ו"מבטח", ומהו הכפל שביניהם.

הגאון מוילנא בסדורו "אבני אליהו" מבאר כך: הקב"ה הוא מבטח לצדיקים, אך כדי להראות להם שיש להם באמת על מי לסמוך, הוא מוכיח להם תחלה שהוא משען שלהם. כלומר, הם סומכים עליו, והוא מתגלה אליהם בסמיכה זו, כדי שיוכלו לסמוך עליו גם להבא.

במלים אחרות, הקב"ה נותן להם "הוכחה מקדמת" - ראיתם שאפשר לסמוך עלי בדבר קטן? אפשר לסמוך עלי גם בדבר גדול. ראיתם שאפשר לסמוך עלי בעבר? סמכו עלי גם בעתיד.

הגאון מוילנא מישם עקרון זה לענין נפי גאלת מצרים. מדוע עשה הקב"ה את כל הנסים הגלויים - עשר המכות, קריעת ים סוף - לפני שיצאו ישראל למדבר?

התשובה היא שבני ישראל היו צריכים להגיע לדרגת אמונה נפלאה. הם עמדו לצאת למדבר לארבעים שנה, ללא לחם לאכל וללא מים לשותות, ולסמך על הקב"ה בלבד. לשם כך הראה להם הקב"ה מראש שיש להם על מי להשען. הוא הראה להם בעשר המכות: "אתם רואים הרי שהטבע ברשותי, לעשות בו כרצוני. תוכלו לסמך עלי שאמשיך להושיע אתכם."

באותו אפן מסביר הגאון מוילנא את התנהלותה של אסתר המלכה. שאלה ידועה היא: אסתר סבנה את עצמה להכנס אל המלך ללא הזמנה. היא באה ביום השלישי לצומה, נפל חן בעיניו, והמלך הושיט לה את שרביט הזהב ושאל: "מה בקשתך עד חצי המלכות ותנתן לך?" (אסתר ה, ג). מה משיבה אסתר? "יבוא המלך והמן אל המשטה אשר עשיתי לו" (שם, ד). גם במשטה, כששוב שואל המלך לבקשתה, היא דוחה ומבקשת שיבואו גם למחרת למשטה נוסף. מדוע לא נצלה את השעה? מדוע דחתה את בקשתה למחרת? האכן עזרא כותב שאסתר בקשה לראות אם יש אותות מן השמים שהיא אכן תושע. ומה קרה באותו לילה? "בלילה ההוא נדרה שנת המלך" (אסתר ו, א). באותו לילה בא המן לבקש לתלות את מרדכי, ובאותו לילה קראו לפני המלך את ספור הצלת המלך על ידי מרדכי, ונשאל "מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה?" (שם, ג). כשנענה ש"לא נעשה עמו דבר", ובדיוק אז נכנס המן, ונשאל "מה לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו?" (שם, ו) - והמן נאלץ להוליך את מרדכי על הסוס ברחוב העיר.

כשראה אסתר שהתחילה ההנהגה האלוקית להאיר פנים למרדכי ולעם ישראל, היא יודעת שיכולה לסמך על כך שבשבתבקש מהמלך לבטל את הגזירה - הוא יבטלה, ובשבתבקש לתלות את המן - הוא יתלה. הקב"ה עשה גם קטן כדי להראות לאסתר ולתת לה אות שהיא יכולה לסמך על הנס הגדול שיבוא.

ורבי שלמה קלווגר ("חכמת התורה" ח"א קלו) פרש בזה "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" קדם שיבטח, ויסיעם בבטחונם בו.

אבל, שאל רבי דוד פאלק ("הבוסח", עמוד שפר), למה היה נצרך להראותם גדלת מרדכי המרכב על הסוס, הן יכולים היו לשאב בטחון מיציאת מצרים וניסיה, ומנסי דור המדבר. והרי זה המסר העולה משם, כמו שכתב הרמב"ן (שמות יג, טז) "ומן הנסים הגדולים המפרסמים אדם מודה בנסים הנסתרים

שהם יסוד התורה בלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבר עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב) ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים כאשר יבא ביעודי התורה בענין הברכות והקלות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט יג כד) "ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבתם", שיתפרסם הדבר לכל האמות שהוא מאת ה' בענשם. ואמר בקיום [המצוות] "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ועוד אפשר זה בעזרת השם (ויקרא כו יא).

ותרץ, שבפורים היתה הנהגת "ואנכי הסתר אסתיר פני", וחששו שלא יעשו להם נסים גלויים, והראם הקדוש ברוך הוא שעוד ידו נטויה עלינו. ולדעתי אין כאן תמיהה, כי ודאי שאות הנתן לאדם משפיע יותר מידעה כללית מן העבר.

והמשגיח רבי יחזקאל לעוינשטין זצ"ל ("זכרון יחזקאל" ט) שיך לכך את מה שאמרו (ילקוט שמעוני שמואל א יז) על הפסוק "גם את הארי ואת הדוב הכה עבדך", זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז... אמר דוד, וכי מה אני ספון [חשוב] שהכיתי חיות רעות הללו, אלא שמא דבר עתיד לארע לישראל והם עתידין להנצל על ידי.

ולכאורה, זהו שבקש גדעון אות ברדת הטל על הגזה לבדה, ואות נוסף שהגזה תשאר יבשה. ולאחר מכן הורה ה' לרדת למחנה מדין כדי לשמע את החלום ופתרונו (שופטים ו-ז).

וזהו ענין (מלכים ב, טו) "וישכם משרת איש האלקים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב. ויאמר נערו אליו: אהה אדני, איכה נעשה. ויאמר: אל תירא, כי רבים אשר אתנו מאשר אותם. ויתפלל אלישע ויאמר: ה' פקח נא את עיני ויראה. ויפקח ה' את עיני הנער וירא והנה הקר מלא סוסים ורכב אש סביבת אלישע. וירדו אליו, ויתפלל אלישע אל ה' ויאמר, הך נא את הגוי הזה בסנורים. ויבם בסנורים כדבר אלישע". נשאלת השאלה, מאחר ולא נושעו מרכבי האש וסוסי האש, מפני מה הראם. על כרחך שזה היה ה"משען" לחזק לבו ל"מבטח".

זהו "משען ומבטח לצדיקים" - תחלה משען (הוכחה מקדמת), ואחר כך

מבטח (בטחון לעתיד).

מה הקשר לפרשת דברים מכאן נעבר לסוף הפרשה. (דברים ב, לא) "ויאמר ה' אלי ראה החלתי תת לפניך את סיחון ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו. ויצא סיחון לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה יחצה".

סיחון ועוג היו אחים (נדה סא ע"ב), וסיחון לא שלח בשביל עוג לעוזרו, למרד שלא היו צריכין זה לזה (רש"י). ומאומרו "ויצא סיחון לקראתנו הוא וכל עמו" ולא אמר ויצא סיחון וכל עמו לקראתנו, לומר שאפלו עמו אינו צריך, כי היה בטוח בגבורתו שהוא לבדו יכול על כל ישראל (ש"ד). "ויתנהו ה' אלקינו לפנינו ונך אתו ואת בניו ואת כל עמו". (עמוס ב, ט) "ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם אשר בגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים, ואשמיד פרוי ממעל", שרים העליונים. "ושרשיו מתחת", שרים התחתונים. דבר אחר, הצרעה היתה מסמאת עיניהם מלמעלה ומסרסתן מלמטן (רש"י).

"ונפנ ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה אדרעי. ויאמר ה' אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו, ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון. ויתן ה' אלקינו בידנו גם את עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונבחנו עד בלתי השאיר לו שריד. ונלכד את כל ערוי בעת ההיא, לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם, ששים עיר, כל חבל ארגב ממלכת עוג בפשן. כל אלה ערים בצורות חומה גבהה דלתים ובריה לבד מערי הפרוי הרבה מאד. ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחון מלך חשבון, נחרם כל עיר מתם הנשים והטף, וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לגו" (דברים ג, א-ז).

"ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו" אין כתיב כאן, אלא "כי בידך נתתי אתו". אמר הקב"ה: כבר פסקתי דינו מימות אברהם. ביצד, בשעה שנשבעה לוט בן אחיו ובא עוג ובשר את אברהם, שנאמר (בראשית יד) "ויבוא הפליט", אמר ריש לקיש משום בר קפרא: פליט היה שמו, ולמה נקרא שמו עוג, שבא ומצא את אברהם עסוק במצות בעיגות הפסח. ולא בא לשם שמים, אלא לשם נזיה של שרה. אמר בלבד: הריני מבשר אותו, והגדוד הורגו, ונוטל אני את שרה אשתו. אמר לו הקב"ה: אי רשע, כך אמרת. חידך שאני נותן לך שכר רגליך ומאריך לך שנים, ומה שחשבת בלבך הריני הורג אברהם ונוטל את שרה, ביד בני בניה עתיד אותו האיש לפל (דברים רבה א, כה).

הרואה אכן שבקש עוג מלך הכשן לזרוק על ישראל, גמרא גמירי לה. אמר: מחנה ישראל כמה הוי, תלתא פרסי (י"ב קילומטרים. כמאה וחמשים קילומטרים רבועים) איזל ואעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עליהו ואקטלנהו [אלך ואעקר הר בן שלוש פרסאות ואשליך עליהם ואהרגם]. אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואיתי על רישה [הלך ועקר הר בן שלוש פרסאות והביאו על ראשו] ואיתי קדשא בריך הוא עלה קמצי ונקבוי ונחת בצוארה [הביא הקב"ה גמלים וחוררוהו וירד בצוארו]. הוה בעי למשלפה משכי שנה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה [בקש לחלצו ונמשכו שניו לצדדים ולא יכל לחלצו]. והיינו דכתיב "שני רשעים שברת", אל תקרי שברת אלא שרבבת.

משה כמה הוה [גבהו] עשר אמות. שקיל נרגא בר עשר אמין [נטל חנית בת עשר אמות], שור עשר אמין [קפץ עשר אמות] ומחיה בקרסליה וקטליה [הכהו בקרסלו והרגו] (ברכות נד ע"ב).

עוג רצה להרג את נושאי הארון, והארון היה אמתים וחצי ארבו ואמה וחצי רחבו, ועם אנשים שנשאו היה ארבע אמות וחצי, ואכן כזה אפשר שהיה בכחו של עוג לעקר ולהפיל עליהם. [סלע של עשרים מטרים רבועים שהם למעלה מארבע מאות מטרים מעקבים]. זהו הנראה לעניות דעתי לקרב הדברים אל השכל ואל הטבע (צל"ח, שם).

מכל מקום רואים אנו מה רב שכרה של מצוה. שעוג לא התפונן למצוה. להפך, זמם לטמן מלכדת לאברהם אבינו, אבל בפעל יצאה כאן מצוה, קלפה של מצוה בלא תוד. ועליה קבל שכר, בחמש מאות שנות מלכות. ואלו לא היה מתגרה בישראל מי יודע כמה היה ממשיך לחיות במלך, למצות שכר קלפת המצוה. אך בין שהתגרה והציג את המצוה לפרעון, גלה הקב"ה שאין כאן אלא קלפה, ונחתה על ראשו והמיטה עליו את סופו.

מכל מקום, נבוא חשבון. קרסלו של אדם הוא בתשעה סנטימטרים מהקרקע. גבהו של אדם הוא כמטר שבעים, הינו פי עשרים בקרוב. אם קרסלו של עוג היה בגובה שלוששים אמות, היתה קומתו כשש מאות אמה, כשלוש מאות מטרים, כבנין בן מאה קומות. נניח שאנו עומדים למרגלות כזה בנין, וקופצים לגבה חמש קומות ודוקרים, מנפצים את השמשה. ההיה הבנין קורס? אם היה ראשו מכסה בהר, אם היה עור, אולי. סביר יותר שהקדוש ברוך הוא הפילו, ומסרו ביד משה.

והַפְּרָשָׁה מְסִימַת בַּפְּסוּקִים: "וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ צִוִּיתִי בָּעֵת הַהוּא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הֵרָאֵת אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֲלֵיכֶם לְשָׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, כֵּן יַעֲשֶׂה ה' לְכָל הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה. לֹא תִירָאוּם כִּי ה' אֲלֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם" (דברים ג, כא-כב). וְכַתֵּב רַבֵּנוּ בַּחֲיִי: חֹזֵק אֶת לָבָם בְּמָה שָׂרְאוּ בְּשָׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה סִיחֹן וְעוֹג, בְּדִי שִׁיאֲמִינוּ כִּי כֵן יַעֲשֶׂה ה' לְאוֹתָן שְׁלוּשִׁים וְאַחַד מְלָכִים שִׁיְהִיו מְנַצְחִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן חֹזֵק בְּזֶה לְבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהוּא עֲתִיד לִכְנֹס בָּאָרֶץ וְלִרְאוֹת זֶה, מָה שֶׁלֹּא זָכָה הוּא.

הִנֵּה כִּי כֵן, "מִשְׁעָן, וּמִבְטָח לְצַדִּיקִים".

נִגּוּד חֲרִיף לְגִישָׁה זֶה מִצָּאֵנוּ בַּחֲטָא הַמְּרָגְלִים. הַמְּרָגְלִים חֲזָרוּ מִסִּיּוּרָם בָּאָרֶץ בְּנִעֲנוּ וְעָשׂוּ "חֲשֻׁבוֹן עֵינַיִם" - רָאוּ עָרִים גְּדוֹלוֹת וּבְצוּרוֹת בַּשָּׁמַיִם, רָאוּ עֲנָקִים, וְהִסִּיקוּ: "לֹא נוֹכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חֹזֵק הוּא מִמָּנוּ" (במדבר יג, לא).

מֹשֶׁה רַבֵּנוּ פּוֹנֶה אֶל הָעָם וּמְדַבֵּר אֶל הַחֲגִוִּין שֶׁלָּהֶם (דברים א, כט-לא): "וְאֵמַר אֲלֵכֶם: לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירָאוּן מֵהֶם. ה' אֲלֵיכֶם תִּהְיֶה לְפָנֶיכֶם הוּא יִלָּחֶם לָכֶם, כָּכָל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם. וּבְמִדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֲלֵיךְ כִּאֲשֶׁר יֵשָׂא אִישׁ אֶת בְּנוֹ, בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם עַד בָּאֵכֶם עַד הַמָּקוֹם הַזֶּה."

הַטְעָנָה בְּרוּרָה: אַתֶּם רְאִיתֶם כִּיצַד ה' גָּבַר עַל הַמִּצְרַיִם - הֵאָם לֹא יִגְבֵּר גַּם עַל הָאֲמֹרִיִּים? אַתֶּם רְאִיתֶם אִידָּן נִשָּׂא אֶתְכֶם בְּמִדְבָּר כְּאִב הַנוֹשֵׂא אֶת בְּנוֹ - הֵאָם יַעֲזֹב אֶתְכֶם עֵתָּה? וּבְכָל זֹאת, מְסִים הַכְּתוּב בַּצֶּעַר: "וּבְדִבְרֵי הַזֶּה אֵינְכֶם מֵאֲמִינִים בַּה' אֲלֵיכֶם" (שם, לב).

בְּדִי לְהִסִּיק מִהָעֶבֶר עַל הָעֲתִיד, נִדְרָשִׁים שְׁלוֹשָׁה תַּנְאִים יְסוּדִיִּים:

הַתַּנְאִי הָרִאשׁוֹן:

יֵשׁ לְדַעַת בְּבִירוֹ שֶׁ"הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הוּא בּוֹרָא וּמְנַהִיג לְכָל הַבְּרוּאִים, וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה, עוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים" (מתוך הַעֲקָרִים לְרַמְבַּ"ם). אִם אָדָם עֲלוּל לַחֲשֹׁב שֶׁמָּה שֶׁקָּרָה בְּעֶבֶר הִיָּה בְּדֶרֶךְ הַטְּבַע הַמִּקְרִית, אֵין לוֹ שׁוֹם רְאִיָּה מִהָעֶבֶר עַל הָעֲתִיד. רַק כְּאֲשֶׁר מְבִירִים שֶׁהַקב"ה הוּא שֶׁעָשָׂה אֶת הַנְּסִים הַקּוֹדְמִים, אֲפָשֶׁר לְהֵאֱמִין שֶׁאוֹתוֹ אֱלֹדִים יַעֲשֶׂה נְסִים גַּם בְּעֲתִיד.

הַגְּמָרָא (קְדוּשִׁין לב ע"ב) מְסַפֶּרֶת: "מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי צְדוֹק, שֶׁהָיוּ מְסִבִּין בְּבֵית מִשְׁתֵּה בְּנוֹ שֶׁל רַבֵּן גַּמְלִיאֵל, וְהָיָה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל עוֹמֵד וּמְשַׁקָּה עֲלֵיהֶם. נִתֵּן כּוֹס לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְלֹא קִבְּלוּ, נִתֵּן לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וּקִבְּלוּ.

אמר לו רבי אליעזר: מה זה יהושע? אנו יושבין ורבן גמליאל ברבי [נשיא] עומד ומשמש עלינו?"

השיב לו רבי יהושע: "מצינו גדול ממנו ששמש - אברהם אבינו גדול הדור היה, וכתוב בה 'והוא עומד עליהם' (בראשית יח, ח). שמה תאמר כמלאכי השרת דמו לו? לא נדמו לו אלא כערכיים. ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשמש עלינו?"

אמר להם רבי צדוק: "עד מתי אתם מניחין כבודו של מקום ואתם עוסקין בכבוד הבריות? הקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה וערף שלחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשרת עלינו?"

נשאלת השאלה: אלו רבן גמליאל לא היה משרת אותם בעצמו אלא שולח שליח - האם רבי אליעזר היה מקבל? סביר להניח שכן. מדוע אפוא התנגד בשרבן גמליאל משרת בעצמו?

התשובה נעוצה בהבנה עמקה: כאשר אנו אומרים שהקב"ה "עורף שלחן לפני כל אחד ואחד" - האם הבנה שהוא שולח שליחים? הרי הוא שולח את בעלת הבית לערף את השלחן, שולח את האבר לגדל תבואה, את האופה לאפות לחם. האם זהו "הקב"ה עורף שלחן?"

התשובה היא שרבי צדוק ראה את הקב"ה עצמו בכל פעולה. בעלת הבית אינה אלא שליחה של הקב"ה. הקב"ה בעצמו עורף שלחן לפני כל אחד ואחד. זוהי ראית ההשגחה הפרטית בכל פרט בחיים.

אם נבין שהקב"ה עשה את הנסים הקודמים, נבין שהוא יכול לעשות גם את הנסים הבאים. זהו התנאי הראשון.
התנאי השני:

יש לדעת שהבטחון מתגמל בלי שום זכויות קודמות. כפי שראינו לעיל, אפלו רשע הבוטח בה' - חסד יסוכבנו.

אלו הצלה היתה תלויה בזכויות, מה היה משכנע את אסתר שהנס שנעשה למרדכי הצדיק יתרחב גם לכל עם ישראל? מרדכי צדיק - יעשה לו נס. עם ישראל בשושן שאכלו מסעדתו של אחשורוש - מדוע יעשה להם נס? אלו היתה ההצלה תלויה בזכויות, מה הראיה מניסי העבר לנסי העתיד? בעבר היינו ראויים, עתה אולי איננו ראויים. "אכלנו את הזכויות שלנו!"

העבדה שאפשר להסיק מנס קודם לנס עתירי, מוכיחה שהבטחון מועיל בלי שום זכויות קודמות. משה רבנו אומר ליהושע: ראית מה שנעשה לסיחון ועוג? כך יעשה לך נגד שלושים ואחד המלכים. במדבר נעשו נסים גלויים, בארץ ישראל לא יעשו נסים גלויים? במצרים נעשו נסים לדור ההוא, ליהושע ודורו לא יעשו?

התשובה היא שהבטחון פועל ללא תלות בזכויות. אם נעשתה הצלה בעבר - תעשה הצלה גם בעתיד.

התנאי השלישי:

התנאי השלישי הוא העקרי והמרכז ביותר - היכלת להפשטת הצורה. מהי הפשטת הצורה, וכיצד היא קשורה לנושא דיוננו?

הכתוב בתהלים (עח, יט-כב) מתאר את תלונות בני ישראל במדבר: "וידברו באלקים אמרי: היוכל אל לערך שלחן במדבר? הן הכה צור ויזובו מים וינחלים ישטפו, הגם לחם יוכל תת, אם יבין שאר לעמו? לכן שמע ה' ויתעבר, ואש נשקה ביעקב וגם אף עלה בישראל, כי לא האמינו באלהים ולא בטחו בישועתו."

תמיהה גדולה יש כאן: עם ישראל, דור דעה, יצא ממצרים בנסים גלויים, עבר את ים סוף בנס עצום, חי בנסים יומיומיים במדבר - ובכל זאת שואל: "היוכל אל לערך שלחן במדבר?" הם עצמם מודים: "הן הכה צור ויזובו מים" - ראינו שהוא יכול להוציא מים מצור, אך "הגם לחם יוכל תת?"

רבי משה פינשטיין זצ"ל (בספרו "דרש משה") מבאר שעם ישראל במדבר חסר את היכלת של הפשטת הצורה. כל גם וכל מארע מקבל צורה מסוימת - הפאה בסלע ויצאת מים. אך נדרשת היכלת להפשיט את הצורה הספציפית ולהבין את העקרון הכללי שמאחוריה: הקב"ה יכול לעשות הכל. אם הוא יכול להוציא מים מסלע, ודאי יכול להביא לחם מן השמים.

החסרון ביכלת הפשטת הצורה מוביל למסקנה שגויה: "מים מסלע - אולי יכול. לחם מן השמים - אולי לא יכול."

הסבא מקלם היה מספר משל נפלא להמחשת הענין: אם עבדה במטבח והכינה שניצלים. לפתע שמעה קולות בכי וצעקות מהחצר. רצה החוצה וראתה שק סגור מתנועע, ומתוכו נשמעות צעקות. פתחה את השק ומצאה את בנה מוישה בוכה בפנים.

"מה קרה?" שאלה. הילדים הכניסו אותי לשק וסגרו אותו! ענה הילד. האם הזהירה אותו: "בשום פנים ואופן אל תכנס לשק, גם אם יבקשו ממך!" הילד הבטיח שלא יכנס לשק לעולם. למחרת, שוב נשמעו קולות בכי מהחצר. האם רצה ומצאה חבית מתנזלת, ומתוכה צעקות הילד. פתחה את החבית - ושוב מוישה בפנים. "אכל הבטחת שלא תכנס!" תמיהה האם. "הבטחתי על שק", ענה הילד, "לא על חבית!"

זהו חסרון ביכלת הפשטת הצורה. העקרון הוא: אל תכנס למקום שעלולים לכלא אותך בו. אך הילד נתפס לצורה הספציפית - שק, ולא הבין את העקרון הכללי.

מספר על קבוצת חסידים שבקשו מעגלון להסיע אותם לרבם בטולנה לשבת. העגלון, שלא היה חסיד, הסכים תמורת תשלום אך התלונן: "מה אעשה שם בשבת? אינני מהחסידים!"

הבטיחו לו אכסניה וארוחות, והוא יתפלל בבית הכנסת הגדול ללא קשר לחסידים. במוצאי שבת, משיצאו שלושה כוכבים, בא העגלון מוכן לדרך, אך החסידים עדו שרו נגונים. לבסוף אמרו לו שיעליהם להפרד מהרבי, וכל אחד נכנס לקבל הדרכה אישית לקראת הפעם הבאה.

העגלון חשש להכנס: "שמעתי שהרבי חוקר כל אחד ונותן הדרכות רוחניות - אינני צריך זאת!"

שבנעו אותו להכנס רק לקבל ברכה. אם ישאל אותו הרבי - יאמר שבא רק לברכה. לבסוף נכנס ולא יצא זמן רב. בשיצא, ספר לחסידים המפתעים: הרבי מטולנה שאל אותו: "מה סדר יומך?"

"רבי", ענה העגלון, "אינני בא לקבל הדרכה, באתי רק לברכה." "בכל זאת", התעקש הרבי בעדינות, "ספר לי - מה סדר יומך בשאין נסיעה?"

"בשאין נסיעה, אני יהודי משלם מאה אחוז!" ענה העגלון בנאווה. "קם בבקר, הולך לבית הכנסת, לומד לפני התפלה, מתפלל, לומד אחרי התפלה, חוזר הביתה לארוחת בקר, מטפל בסוס ובעגלה, נח קצת, חוזר לבית המדרש, לומד עד מנחה, מתפלל מנחה ומעריב - יהודי משלם!" "יפה מאוד", אמר הרבי, "ומה בשיש נסיעה?"

"כְּשִׁישׁ נָסִיעָה - גַּם יְהוּדִי, אָבָל לֹא מִשְׁלָם... הַנוֹסָעִים רוֹצִים לָצֵאת מִקֶּדֶם, אֲזִי אֲנִי לֹקֵחַ אֶת הַתְּפִלִּין, מֵתְפַלֵּל עַל הָעֲגָלָה תוֹךְ בְּדִי נָסִיעָה. בְּשִׁמוּנָה עֲשֶׂרָה אֲנִי יוֹרֵד לְכֶמֶה דְּקוֹת, אוֹמֵר אֶת הַתְּפִלָּה, וְחוֹזֵר לָעֲגָלָה. מִזִּיעַ לְאַכְסָנִיָּה - אוֹכֵל עַל רֶגֶל אַחַת, כִּי יֵשׁ לוֹחַ זְמָנִים. מִנְחָה וּמַעֲרִיב - גַּם עַל הַדֶּרֶךְ."

"רָגַע", עָצַר אוֹתוֹ הַרְבֵּי, "בּוֹא אֶסְפֵּר לָךְ סִפּוּר:

הָיָה מְלָמֵד עָנִי עִם שְׁמוּנָה יְלָדִים. חֵי בְּדַחַק נוֹרָא, בְּקָשִׁי הָיָה לוֹ לֶחֶם לֵאכֹל. יוֹם אֶחָד אָמְרָה לוֹ אֲשֶׁתּוֹ: 'הַיּוֹם הָיוּ חֲדָשׁוֹת - הִגִּיעַ שְׂדֵכָן. יֵשׁ בְּחוּר מִצִּין לְבַתְּנוּ הַבְּכִירָה. אָבָל הוּא שׂוֹאֵל כֶּמֶה גְּדוּנָיָה נּוֹכַל לְתַת'.

הַמְּלָמֵד נִבּוֹךְ - מֵאִין יָבִיא גְּדוּנָיָה? הָאִשָּׁה הִצִּיעָה: 'כְּמוֹ שֶׁכָּל הַיְּהוּדִים עוֹשִׂים - תֵּצֵא לְאַסְפָּה צִדְקָה.'

'אָבָל אֵיךְ אֶעֱזֹב אֶתְכֶם?' הִתְלַבֵּט הַמְּלָמֵד.

'אֲנִי חוֹשֶׁבֶת שֶׁאִם תֵּצֵא לְשִׁנָּה אַחַת, תּוֹכֵל לְאַסְפָּה מִסְפִּיק,' אָמְרָה הָאִשָּׁה. הַמְּלָמֵד הֵלךְ לָרֵב, וְקָבַל מִמֶּנּוּ הֵתֵר לָצֵאת בְּתֵנָאִי שִׁיחֹזֵר תוֹךְ שְׁנָה, וְאִם לֹא - יִשְׁלַח גִּט. הָאִשָּׁה הִכִּינָה לוֹ כֶּבֶד לֶחֶם גְּדוּלָּה וְשְׁלוֹשׁ שְׁקִיּוֹת - גְּדוּלָּה לְמִטְבְּעוֹת נְחֹשֶׁת, בִּינוּנִית לְמִטְבְּעוֹת כֶּסֶף, וְקִטְנָה לְמִטְבְּעוֹת זָהָב.

יָצָא הַמְּלָמֵד לַדֶּרֶךְ וְה' הִצְלִיחַ אֶת דְּרָכּוֹ. הָיָה תַלְמִיד חָכָם וַיֵּדַע לַדְּרֹשׁ, וּבְכָל מָקוֹם קָבְלוּהוּ בְּכָבוֹד וְנָתְנוּ לוֹ בַּעֲוֵן יָפָה. הַשְׁקִיּוֹת שֶׁל מִטְבְּעוֹת הַנְּחֹשֶׁת הִתְמַלְּאוּ וְהַחֲלִיף אוֹתָהּ לְמִטְבְּעוֹת כֶּסֶף. שְׁקִיּוֹת הַכֶּסֶף הִתְמַלְּאוּ וְהַחֲלִיף לְמִטְבְּעוֹת זָהָב.

אַחֲרֵי שְׁנָה כְּבֵד הָיָה לוֹ מִסְפִּיק לַחֲתֵן אֶת כָּל שְׁלוֹשׁ בְּנוֹתָיו! הִחְלִיט לַחֲזוֹר בְּדֶרֶךְ עוֹקֶפֶת דֶּרֶךְ עִירוֹת אַחֲרוֹת, לְאַסְפָּה עוֹד קִצָּת. שְׁבוּעַ לִפְנֵי תָם הַשְּׁנָה, בְּעָרֵב שַׁבָּת, הִגִּיעַ לַעֲזִירָה הַסְּמוּכָה לְבֵיתוֹ. פָּנָה לָרֵב הַמָּקוֹם לְכַקֵּשׁ אַרוֹת, אֵךְ הָרֵב הִתְנַצַּל שְׁבִיתוֹ מֵלֹא אוֹרְחִים, וְשְׁלַח אוֹתוֹ עִם מִכְתָּב לַגְּבִיר הָעִיר.

הַגְּבִיר קָבַל בְּשִׂמְחָה וְהִרְאָה לוֹ אֶנְף שְׁלָם לְאוֹרְחִים. הַמְּלָמֵד הִתְלַבֵּט הֵיכָן לְהַחֲבִיא אֶת כֶּסֶפוֹ - אֵצֶל הָרֵב הָיָה מִזִּיחַ תַּחַת הַכֶּר, אֵךְ כָּאֵן יֵשׁ מִשְׁרָתִים שְׁמַחֲלִיפִים מַצְעִים. בִּקֵּשׁ מֵהַגְּבִיר עֲצָה.

'תְּבִיא אֶת הַשְּׁקִיּוֹת,' אָמַר הַגְּבִיר. לָקַח אוֹתוֹ לַחֲדָרוֹ, הִסִּיר תְּמוּנָה מִהַקִּיר, פָּתַח בְּסִפְתָּ מֵאֲחוֹרָיָה, וְהִנִּיחַ אֶת הַכֶּסֶף בִּפְנִים. 'כָּאֵן בְּטוֹחַ,' הִרְגִּיעַ אוֹתוֹ.

אֵךְ כָּל הַשַּׁבָּת לֹא הָיָה לְמְלָמֵד מְנוּחַ. לֹא יָכוֹל לֵאכֹל, לֹא יָכוֹל לִישֹׁן - חוֹשֵׁד בַּגְּבִיר שֶׁמָּא לָקַח מִכֶּסֶפוֹ. חָשַׁב בְּלִבּוֹ: 'הַגְּבִיר עֲשִׂיר כָּל כֶּה, רָאָה אֶת הָעֲנִי שְׁלִי

- בודאי רחם עלי ולקח חצי. לא את הכל, רק חצי...'

במוצאי שבת בקש מיד את כספו. 'מה הבהילות?' תמה הגביר, 'עוד לא אמרנו ויתן לך!'

לאחר הבדלה, פתח הגביר את הכספת והחזיר לו את השקיות. המלמד שפך את מטבעות הזהב על השלחן וספר - 45, בדיוק כמו שהיו. שפך את מטבעות הכסף - 135, הכל במקום. התחיל לשפך את מטבעות הנחשת...

'עצרו! קרא הגביר והבה על ידו. 'איזו חצפה! כל השבת לא אכלת, לא ישנת, חשדת בי שגנבתי! ראית שלא נגעתי בזהב, ראית שלא נגעתי בכסף - ועדין סופר את הנחשת? אם לא נגנבתי זהב וכסף, אגנב נחשת?!' סים הרבי מטולנה ופנה לעגלון:

"אתה אומר בבקר 'מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי'?" "בודאי!" ענה העגלון.

"החזיר לך את הנשמה - ברוד השם, 'מטבעות הזהב' חזרו. אתה ממשיך - 'ברוד אתה ה' פוקת עורים', 'ברוד אתה ה' מתיר אסורים', 'ברוד אתה ה' זוקף כפופים' - כל ברכות השחר, כל המתנות הגדולות - 'מטבעות הכסף' - הכל חזר אליך. אתה מכיר בטובתו של הקב"ה.

אבל כשמוגיע לפרנסה - 'למטבעות הנחשת' - פתאום אתה לא סומך עליו? חושב שבנשמה הוא ידאג לך, בראיה ובהליכה הוא ידאג לך, אבל בפרנסה לא? אם לא 'גנב' ממך את הזהב והכסף - יגנב את הנחשת?

וכי יש הבדל בין תפלה בבית הכנסת לתפלה על העגלה? אם הקב"ה שומע תפלה בבית הכנסת, לא ישמע על העגלה? אם הוא דואג לך בש'אין נסיעה', לא ידאג בש'יש נסיעה'?"

סים העגלון את ספורו לחסידים: "ואז הבנתי מה הרבי רוצה ממני. זו בדיוק החסר ביכלת הפשטת הצורה. אני מאמין שהקב"ה דואג לי בדברים הגדולים, אבל בדברים הקטנים - בפרנסה היומיומית, בלחץ של נסיעה - שם אני חושב שהכל תלוי בי.

הרבי הראה לי שזו אותה טעות כמו המלמד שחשד בגביר. אם הקב"ה נאמן בגדולות, הוא נאמן גם בקטנות. אם הוא עוזר בש'יש זמן, הוא עוזר גם בש'אין זמן. הכל - מהנשמה ועד הפרוטה האחרונה - הכל בידי. החסידים הקשיבו בדממה. "אתם צודקים, סכם העגלון, "קבלתי הרבה

יותר מכם בשבת הזו."

ביצד קשור כל זה לפרעה? פרעה ראה את המטה הופך לנחש, ראה מים הופכים לדם, ראה עשר מכות - ועדין לא השתכנע. מדוע? כי היה חסר את יכלת הפשטת הצורה. "מה שראיתי - ראיתי. מה שלא ראיתי - לא ראיתי." הוא לא הצליח להפשיט מהנסים הספציפיים את העקרון הכללי: יש בורא עולם השולט בכל, והוא דורש לשחרר את עם ישראל.

הרמב"ן (שמות יג, טו) כותב על משמעות יציאת מצרים: "מן הנסים הגדולים המפרסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה בלה. שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל, בין ברכים בין בנחיר, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבר עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגזרת עליון."

הרמב"ן דורש מאתנו להסיק מהנסים הגלויים של יציאת מצרים את ההכרה בנסים הנסתרים שבכל יום. למרות שאז היה עולם של נס גלוי והיום עולם של טבע - עלינו להפשיט את הצורה ולהבין: אם הכל ביד הקב"ה, אז הכל בידו בין בנסים גלויים ובין בהנחה הנראית טבעית.

התורה עצמה דורשת מאתנו את יכלת הפשטת הצורה. בפרשת עקב נאמר (דברים ז, יז-ט): "כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני, איכה אוכל להורישם? לא תירא מהם - זכר תזכר את אשר עשה ה' אלקיך לפרעה ולכל מצרים. המסת הגדלת אשר ראו עיניך והאמת והמפתים והיד החזקה והזרע הנטויה אשר הוצאך ה' אלקיך - כן יעשה ה' אלקיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם."

ובפרשת פי תצא (דברים כ, א) נאמר: "כי תצא למלחמה על איביך וראית סוס ורכב עם רב ממך - לא תירא מהם, כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים."

רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג, סימן לב) כותב על פסוק זה: "הזהרנו בזה שאם יראה האדם כי צרה קרובה... תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר 'אך קרוב ליראיו ישעו' (תהלים פה, י)."

המדרהים בדברי רבנו יונה הוא שהוא רואה כאן לא רק עצה טובה, אלא אזהרה - אסור תורה! אסור לאדם לפחד באשר רואה צרה קרובה, בין אם מדרבב במלחמה ובין אם בצרה פרטית. החובה היא לזכר את נסי מצרים

ולהסיק מהם לעתיד.

(ראוי לציון שרבי עקיבא אגור היה אומר שמכל ספרי המוסר הוא מתירא משערי תשובה, משום ששערי תשובה הוא ספר הלכה ולא רק ספר מוסר.)
עקרון זה חל לא רק על מצבי סכנה, אלא גם על חיי היומיום. בשיר של יום חמישי אנו אומרים (תהלים פא, יא): "אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים, הרחב פיך ואמלאהו."

רש"י מפרש: "הרחב פיך לשאל ממני כל תאות לבך... ככל אשר תשאל אעשה."

הקשר ברור: אם אתה מכיר ש"אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים" - שהוצאתיך ממצב חסר תקנה, מעבדות לחרות - אזי "הרחב פיך ואמלאהו" - בקש כל צרכיך ואמלא אותם.

זהו גם היסוד של סמיכות גאלה לתפלה. חז"ל תקנו שלפני תפלת שמונה עשרה, בה אנו מבקשים את כל צרכינו - חכמה, תשובה, סליחה, גאלה, רפואה, פרנסה - נזכר את גאלת מצרים. מדוע? מפני שאנו עלולים לחשוב: האם באמת יענו תפלותינו? לא בגלל שאנו מפקפקים ביכולת ה', אלא משום שאנו חושבים שאיננו ראויים.

על כך באה התזכורת: הם במצרים היו במצב גרוע בהרבה משלכם - משעבדים, שקועים במ"ט שערי טמאה, ללא זכויות - ובכל זאת נגאלו. "מי שענה לאבותינו על ים סוף הוא יענה אותנו!"

המדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתכד) על הפסוק "יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב" (תהלים כ, ב) מביא משל נפלא:

"משל למה הדבר דומה? לאשה שישבה על המשבר [פלדה] והיא מצטערת ומיבכת ונאנקת. אומרת לה התיח [המילדת]: מי שענה לאמך - יענה גם לך. עבדה שאת נולדת בסוף, גם את תלדי. כך אמר דוד לישראל: מי שענה ליעקב הוא יענה אתכם. כמו שיעקב אבינו אמר 'האל הענה אתי ביום צרתי' (בראשית לה, ג), אף אתם - 'יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב'."

המשל מלמד על הקשר הרציף בין הדורות. בשם שה' ענה לאבות - כך יענה לבנים. וכפי שכל אחד מאתנו הוא הוכחה חיה לכך שה' ענה לאמו בשעת לידתה - כך גם תפלותיו יענו.

במשנה ברורה (סימן א, ס"ק יג) מובא בשם הירושלמי: "כל האומר פרשת

המן בכל יום, מבטח לו שלא יתמעטו מזונותיו". והוסיף התשב"ץ: 'ואני ערב'. מדוע דוקא פרשת המן? משום שהיא מלמדת את יסוד הפשטת הצורה. אם הקב"ה דאג לדור המדבר במקום שאין בו כלום - הוא ידאג גם לנו. היכן הם והיכן אנו? אך העקרון נשאר: הפרנסה באה מאת ה'.

כפי שכותב החובות הלכות בהקדמה לשער הבטחון (בעקבות הפסוק בדברים ח. א): "ויענך וירעבך ויאכלך את המן... למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם."

האדם חי משום שהקב"ה מצוה לו את המזון. אם כן, מה ההבדל אם יתן לו מן מן השמים או מזון בדרך הטבע? מהמן למדים שהקב"ה הוא הנותן את המזון בכל צורה שהיא.

זהו מה שאמר ירמיהו הנביא לדורו (על פי מסכת מכות כד ע"א): כְּאֲשֶׁר שָׁאֲלוּהוּ "במה נתפרנס אם נעסק בתורה?" - הראה להם את צנצנת המן ואמר: "ראו דבר ה', במה נתפרנסו אבותיכם!" לא הבטיח שירד להם מן, אלא למד: ראו - הכל ביבולתו של הקב"ה.

בתפארת שמואל מובא בשם הרבי מקוצק פרוש נפלא על נסח הסליחות: "מי שענה לאברהם אבינו הוא יעננו, מי שענה ליצחק בנו הוא יעננו, מי שענה ליעקב בבית אל הוא יעננו... מי שענה לכל הצדיקים והחסידים והתמימים הוא יעננו."

לכאורה, מדוע איננו מסתפקים באמירה שמי שענה לאברהם אבינו יענה גם אותנו? מה מוסיפה הרשימה הארבה?

הרבי רבי בונים מפשיסחא הוסיף רבד נוסף להבנה: לא רק שמי שענה לאברהם יענה לנו, ומי שענה ליצחק יענה לנו - אלא יש כאן רצף והמשכיות. מי שענה לי עד עכשו, הוא יענה לי גם לעתיד. זוהי הכרה בהשגחה הפרטית המתמשכת, שאינה נפסקת.

ולמעשה, מצינו פסוק מפרש בתורה המחייב אותנו על סמך מה שראינו בעינינו (דברים יא. ב-ז): "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו את מוסר ה' אלקיכם, את גדלו את ידו החזקה וזרעו הנטויה, ואת אתתיו ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרים לפרעה מלך מצרים ולכל ארצו, ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו... ואשר עשה לכם במדבר עד באכם עד המקום הזה... כי עיניכם הראות את כל מעשה ה' הגדל אשר עשה."

התורה מדגישה: "לא את בניכם אשר לא ידעו" - איני מדבר על הדור הבא, אלא עליכם, שראיתם בעיניכם! אם ראיתם מה עשה ה' לסיחון ולעוג - תוכלו ללמד שכך יעשה גם לשאר האויבים.

וזה "מחיב", שכל אחד ואחד יכול לראות ולאבחן ממאמצות חיו איך ה' לצדו ועומד לעזרתו, והואיל ו"עד הנה עזרנו רחמך ולא עזבונו חסדיך", יכול וחיב הוא להסיק ש"אל תשנו ה' אלקינו לנצח".

כל אחד וספורו, ואנו מחיבים ב"נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נסך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב ובקר וצהרים".

ובי היה מעשה. חותני ע"ה נפטר בביתו, בזרועותי, בנתניה יומים לאחר חג הפסח. כתוב בספרים שיש ענין להתפלל בשבעה במקום הפטירה. הודעתי לחותנתי האלמנה שכן נעשה. לכאורה, קל היה הדבר. שלחי ימי בין הזמנים, העברתי טלפונים בין הבחורים והאברכים, עשרה במספר, שהחל ממחר מתקנים מגן ושיבתי בשעה שבע ורבע, והבטיחו לבוא. מובן מאליו שבשעה היעודה הייתי שם לבדי, עטוף בטלית ומעטר בתפלין. המתנתי. בשעה שבע וחצי היינו כבר שלושה. בשבע ארבעים וחמש, שבעה. בהם כמה קצרי רוח, האם יהיה מגן או לא. חתנתי לנפקדים. חלק לא ענו, חלק ענו ששכחו, שכבר התפללו. מה עושים. לכאורה, מזמינים מונית בת שבעה מקומות ומסיעים את כלנו לקרית צאנז. ומשאירים אלמנה מאכזבת, שהכינה "תקון" מיתם. בהחלטה של רגע חלצתי את התפלין ופשטתי את הטלית, אמרתי לנוכחים: חכו לי כמה רגעים. ירדתי לרחוב.

למה, לקראת מה? אין לי הסבר. השעה היתה שמונה. זה "עצומו של יום" בנתניה. כל החגויות פתוחות, העסקים פעילים, האנשים עובדים, היכן תמצא מי שישלים לך מגן.

ירדתי לרחוב הרצל, והתחלתי ללכת לכיוון שדרות בנימין. הגעתי לחנות של פיטל, ומקרון הרחוב הגיחו שלושה בחורים מזקנים, תפלין תחת בית שחים. עיניהם אורו כשראוני, שאלו: אולי אתה יודע איפה יש כעת מגן...

ואו. אברהם אבינו ראה את המלאכים ורץ אליהם. אני הלכתי לקראתם עוד לפני שראיתם...

"בואו אתי", אמרתי להם. הסתובבתי, והתחלתי לחזר. שאלתי: "מגן

אתם". הכרתי את הצבור בנתניה, הם לא מבני המקום. ספרו שהם מארצות
הברית, ממרכז לופאוויטש, נשלחו לכפר חב"ד לפסח, חגגו יום טוב שני, ואמש
נשלחו לנתניה לפעילות. בעת קמו, ומחפשים מגן.

"ולכמה זמן נשלחתם?"

"לשבע ימים". כך עליתי אתם לדירת האבלים, אל הששה שהמתינו לנו,
וכך היה לנו מגן כל השבעה.

אמת, בזכותו של חותני, שהיה נצול שואה בעל חסן אמונה, וזכאי ממרום
למגן לעלוי נשמתו. בזכותה של חותנתי שהיתה נצולת שואה, וזכאית
לנחמה פורתא בארגון המגן המיחל בביתה. אבל בכל עת צרה וצוקה, כשאני
אובד עצות וחושב מאין יבוא עזרי, אני נזכר במארע זה, ויודע: עזרי מעם ה',
עושה שמים וארץ.

נחזור לשאלתנו הראשונה: מדוע אומרים "משען ומבטח לצדיקים"?
התשובה היא שרק הצדיקים יודעים לעשות הפשטת הצורה. רק הצדיקים
יודעים ללמד מהעבר על העתיד. רק הם מסגלים לראות את יד ה' בכל מארע,
להפשיט את הצורה החיצונית ולהגיע לעקרון הפנימי.

אך למעשה, יכולת זו נדרשת מכל אחד ואחד מאתנו. כפי שראינו, התורה
דורשת זאת במפרש: "לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים".
כאשר נלמד לראות את ההשגחה האלוהית בכל מארע, כאשר נבין שמי
שעזר לנו בעבר יעזר לנו גם בעתיד, כאשר נפתח את היכולת להפשטת הצורה
- נזכה להיות מאלו שהקב"ה הוא "משען ומבטח" עבורם, לא רק בפוטנציה
אלא בפעל ממש.

ויהי רצון שנגזר בלנו להכלל בצדיקים הללו, הרואים את יד ה' בכל,
ולחיות חיים של בטחון אמיתי - "ברוך הגבר אשר יבטח בה' ויהיה ה' מבטחו"
(ירמיהו יז, ז).